

Коли приходили колядувати до Антоненка-Давидовича, він ставив платівку з піснею "Вічний революціонер"

Лідію Орел двічі звільняли з роботи за співи біля пам'ятника Шевченку

Доки не приїхала до Києва, російської мови не чула. У рідному селі нею ніхто не говорив. Там берегли звичаї та обряди. Співали веснянки, купальські пісні, ходили колядувати і щедрувати, влаштовували гучні весілля. Була здивована, що всього цього у столиці немає. Думала: як можна жити в Україні і не знати рідної мови й традицій?

З майбутнім чоловіком Леопольдом Ященком познайомилася 1956 року. Мені було 19. Вчилася на філологічному факультеті Київського університету, а він закінчував аспірантуру Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Перший раз зустрілися в їдальні при публічній бібліотеці. Він узяв собі вінегрет і чай. Переді мною стояло те ж саме. Леопольд Іванович глянув на мою вишиванку і спитав: "Ви самі вишивали?" Відповіла: "Ні, мама. Подарувала мені її за золоту медаль у школі". За кілька днів знову зустрілися. Він заговорив перший: "А ми вже з вами знайомі". Відтоді почали зустрічатися. Був красенем: мав кучеряве волосся й голубі очі.

Лідія ОРЕЛ, 81 рік, етнограф. Народилася 1 квітня 1937-го в селищі Драбів Полтавської, а нині Черкаської області. Батько працював бухгалтером, загинув 1941-го. Мати трудилася в колгоспі. "Із семи років мама брала мене в ланку. Коли жінки пололи буряки, завжди співали українських пісень. Але через важку роботу їхній спів більше нагадував плач". Закінчила філологічний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю "український філолог, перекладач із чеської мови".

Працювала в "Інтуристі" перекладачем. Вчителювала в київських школах, викладала в університетах. Була редактором науково-методичних збірників в Педагогічному інституті імені Максима Горького, зараз це університет імені Михайла Драгоманова. Співала в аматорському хорі "Гомін". 16 квітня 1968 року разом зі 139 представниками столичної громадськості підписала листа до Політбюро ЦК КПРС із вимогою припинити протизаконні політичні судові процеси. За це звільнили з роботи. З 11 січня 1971-го працювала в Музеї народної архітектури та побуту України в Пирогові. Завідувала сектором "Полісся". Зібрала та впорядкувала близько 15 тисяч експонатів. Консультувала постановників фільму "Ярослав Мудрий" і "Украдене щастя". На радіо вела культурологічні передачі "Україна очима етнографа", "Витоки", "Нашого цвіту по всьому світу", "Звичаї нашого народу", "Скарби музеїв України". Видала 17 книжок. 56 років прожила у шлюбі з Леопольдом Яценком, засновником та керівником хору "Гомін". Він помер 2 квітня 2016-го від серцевого нападу. Виховали двох синів. Старший 57-річний Іван – перекладач з англійської та італійської. Молодший Тарас був композитором і піаністом, жив у Мюнхені. Торік, у березні, потрапив там під потяг. Має двох онучок – 36-річну Ларису та Ліну, 24 роки, і двох правнучок – 17-річну Валерію та Вероніку, 7 років. На пенсію вийшла 2014 року. На фото: Етнограф Лідія Орел зібрала та впорядкувала близько 15 тисяч експонатів Музею народної архітектури й побуту України в Пирогові

Весілля зіграли на третьому курсі. Святкували в гуртожитку. Мама плакала: "Так рано заміж вийшла. Тепер навчання покинеш. Підуть діти, на пари не зможеш ходити". А я навіть академвідпустки не брала. Старшого сина віддала в ясла, коли йому виповнилося 3 місяці.

Леопольд Іванович втратив матір, коли йому не було і 3 років. Працювати почав під час Другої світової війни. Спочатку саморобним возиком возив речі пасажирів на вокзалі. В окупованому Києві опанував розмовну німецьку. Підробляв перекладачем на базарі. Батько помер 1944-го, і Леопольд залишився з тіткою Галиною Яківною – батьковою сестрою. Вона працювала медсестрою. Щоб не вмерти з голоду, садили картоплю на клаптику землі біля теперішньої Шулявки. Леопольд розповідав: "У перший рік посадили самі лушпайки з вічками. Але картопля вродила на диво гарна".

За кілька років до Галини Яківни посватався чоловік. Перед одруженням сказав: "Хлопця віддаси в інтернат". Відповіла: "Якщо він тобі не потрібен, то і я тобі не потрібна". Заміж так і не вийшла.

Після закінчення школи Леопольд вступив у Політехнічний інститут. Сумнівався, чи правильно зробив, бо хотів бути співаком або художником. Музика перемогла: посеред навчального року його зарахували на теоретичний факультет училища імені Рейнольда Глієра. Музичної грамоти не знав, та мав наздогнати однокурсників. Ночами вчив теорію музики і диригування, а вдосвіта приходив в училище, щоб пограти на фортепіано.

У першу етнографічну експедицію поїхала в село Самари Ратнівського району на Волині. З Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії туди відправили по троє архітекторів і етнографів. Село невелике, та мало аж 63 хутори – по дві-три хати в кожному. У жодній ікон не було, люди жили за дохристиянськими традиціями. Там уперше записала грибні і ягідні пісні – їх виконують у лісі, щоб не заблукати.

В експедиції у Старовижницькому районі на Буковині попала на весілля. За кілька днів магнітофонні плівки закінчилися. Все доводилося записувати вручну. Коли пальці попухли, спитала місцевих, скільки ж гулятимуть. Кажуть: "Дев'ять днів – батьки ж віддають свою останню дочку".

Якось в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії взялися за дисципліну. Когось ставили на вхід фіксувати час приходу колег. Одного разу Леопольда спіймали на гарячому. Мусив писати пояснювальну записку: "У зв'язку з тим, що вранці спросоння довго не міг знайти своїх штанів, запізнився на 20 хвилин". Сміялися всі. І Максим Рильський, який тоді очолював інститут.

Двічі звільняли з роботи за співи біля пам'ятника Тарасу Шевченку в день його народження. Після цього влаштувалася в Педагогічний інститут імені Максима Горького редактором науково-методичних збірників. 9 березня 1968-го разом із Надією Світличною (правозахисниця і шістдесятниця, сестра мовознавця Івана Світличного (1936–2006). – Країна) пішли покласти квіти до пам'ятника Кобзарю. Наступного дня мене викликав ректор: "Де вчора була?" Почувши мою відповідь, заговорив про пояснювальну записку. Написала: "Вчора була біля пам'ятника Тарасу Шевченку. Поклала там квіти. Не шкодую, що це зробила. Сподіваюся, доживу до того часу, коли цей день визначатимуть на державному рівні".

У квітні 1968-го в Будинку літераторів відзначали 200-річчя Коліївщини – гайдамацького повстання 1768–1769 років. Виступали історики й літератори. Після завершення вечора при вході група людей за столиком запропонувала підписати колективний лист до генерального секретаря ЦК КПРС Леоніда Брежнєва. Текст був короткий: "Обурюємося закритими судами, які проходять над творчою інтелігенцією". Першим стояв підпис режисера Сергія Параджанова, за ним – авіаконструктора Олега Антонова. Наші з чоловіком стали наступними. Мене одразу звільнили з роботи. З Леопольдом Івановичем розправилися інтелігентніше – влаштували дострокову атестацію. Ніщо не допомогло: ні книги, ні статті, ні схвальні рецензії про його праці. Чотири роки він писав листи у президію Академії наук із проханням повернути його, кандидата наук, принаймні на посаду лаборанта. Відповідали: "Не можемо взяти на роботу людину, яка ігнорує пісенну радянську творчість і захоплюється етнографізмом".

Нам із чоловіком пропонували покаятися. Обіцяли знайти гарну роботу, дати більшу квартиру. Ми не зламалися. Коли ночами шепталися, моя мама, яка жила з нами, плакала: "Ой, діти-діти, ви ще не бачили смаленого вовка".

Говорила так, бо її діда за відмову співпрацювати з царською владою знищили на Соловках.

Автор: Фото з особистого архіву Лідії Орел

Лідія Орел тримає на руках своїх синів Івана (ліворуч) і Тараса. Фото зроблене в середині 1960-х. Зараз Іван – перекладач з англійської та італійської мов. Тарас був композитором і піаністом. Помер у березні 2017-го

13 років Леопольд був безробітним. Щоб вижити, не цурався будь-якої роботи. Найчастіше працював на будівництві.

Відроджувати народні свята Леопольд почав разом з Іваном Гончаром (скульптор, художник, засновник етнографічного музею, де збиралися шістдесятники, (1911–1993). – Країна). У його хаті почали влаштовувати молодіжні вечорниці – зі співами, танцями, забавами. На Великдень 1969 року всі гуртом пішли на схили Дніпра співати веснянок. Це був перший концерт хору "Гомін". Виступали переважно на вулицях. Взимку – на тротуарі біля метро Хрещатик, а влітку давали концерти на схилах Дніпра. Владі це не подобалося. Тоді всі колективи повинні були мати у своєму репертуарі програмну пісню – про радянську владу чи комуністичну партію. У "Гомоні" такої не було. На Різдво 1971 року кількох хористів заарештували на 15 діб, а Леопольда вигнали зі Спілки композиторів.

Кілька років поспіль ходили колядувати. Костюми допомагала створювати Алла Горська (художниця-шістдесятниця, правозахисниця. 28 листопада 1970-го її вбили в помешканні свекра у Василькові під Києвом. – Країна). Були у Бориса Гмирі, Бориса Антоненка-Давидовича, Миколи Лукаша, Олеса Гончара, Миколи Бажана. Коли приходили до Антоненка-Давидовича, він ставив платівку з піснею "Вічний революціонер". Казав: "Якщо хтось нас підслуховує, не матиме, до чого причепитися".

7 грудня 1970 року хор "Гомін" співав на похороні Алли Горської. Невдовзі його учасників почали цькувати: звільняли з роботи чи викликали на бесіди в

партком і КДБ. На одній працівник заводу ім. Артема (зараз "Артем". –Країна) сказав: "Чого ви маєте до мене претензії? Хор "Гомін" не заборонений". Йому відповіли: "Релігію в нас теж офіційно не забороняли. Але ми з нею боремося".

Із чоловіком постійно займалися самвидавом. Розмножували твори Василя Симоненка, Дмитра Павличка. Леопольд набирал текстів на машинці чи переписував від руки. Обшук у нас проводили не раз. Та нічого не знайшли.

Формально "Гомін" був заборонений майже 13 років. Відроджуватися почав із перебудовою – 1985-го. Тоді нам дозволили проводити репетиції в будинку культури Київметробуду. Леопольд Іванович дізнався, що там планують створити хорівий колектив. Запропонував уже готовий.

На першому з'їзді Народного руху України, 1989-го, "Гомін" після багатьох років заборони заспівав "Ще не вмерла України..." Леопольд був ініціатором. В'ячеслав Чорновіл його підтримав. Усі члени хору сиділи в залі у вишиванках. Як засідання закінчилося, піднялися й почали співати. Зал слухав стоячи.

Хор мав багато виступів, концертів, гастролей. Запрошували і за кордон. Але Леопольд Іванович відмовлявся. Казав: "Гомін" найбільше потрібен в Україні".

Біля нашого будинку на Русанівці Леопольд весь двір засадив вишнями, яблунами, грушами, сливами й абрикосами. Але садибу мусили продати – через безгрошів'я. Коли переїхали у квартиру в Голосіївському районі, він і тут взявся садити дерева. Цього літа його груша й абрикос гарно вродили.

Ніколи не мали машини, їздили громадським транспортом. Як тільки чоловік помічав компанію, яка вертається з гулянки і продовжує співати, кидав мене і біг до них. Розпитував, звідки вони. Співи продовжували вже гуртом.

Хор "Гомін" виконував близько 600 пісень. Коли Леопольд Іванович помер, там було близько 100 хористів. Зараз їх немає кому очолити. Хор існує лише завдяки вивченому раніше репертуару. Це не може довго тривати, бо хористи постійно мають освоювати нове. Дехто докоряє: "Чому Леопольд Яценко не виховав собі наступника?" Такої можливості не було, бо хор не мав власного приміщення, жив на громадських засадах.

Автор: Світлана КОРЖЕНКО, фото: Тарас ПОДОЛЯН

Сказочно обогатятся в декабре 3 знака зодиака. Жмите на свой знак

У кого простатит и частые мочеиспускания читайте пока не удалили! Это восстановит простату за день

Тем, у кого гіпертонія 140-90 и вище, читать срочно!

У кого болять тазобедренные суставы и колени, запомните, этот способ вылечит мгновенно...